

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 39 (2012)

Αφιέρωμα: Η πολιτική της κρίσης στην ευρωζώνη

Andy Green, Εκπαίδευση & Συγκρότηση του Κράτους. Η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ, επιστημ. επιμ.: Π.Γ. Κιμουρτζής, εισαγ.-μτφρ. Π.Γ. Κιμουρτζής & Γλ. Μανιώτη, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010, 483 σελ.

Γιώργος Σταμέλος

doi: [10.12681/hpsa.14552](https://doi.org/10.12681/hpsa.14552)

Copyright © 2017, Γιώργος Σταμέλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σταμέλος Γ. (2017). Andy Green, Εκπαίδευση & Συγκρότηση του Κράτους. Η ανάπτυξη των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ, επιστημ. επιμ.: Π.Γ. Κιμουρτζής, εισαγ.-μτφρ. Π.Γ. Κιμουρτζής & Γλ. Μανιώτη, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010, 483 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 39, 156–159. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14552>

κοινωνικού και εθνοτικού αποκλεισμού που εκμεταλλεύτηκε η Hizb ut-Tahrir για να αυξήσει την επιρροή της και προβάλλεται εύστοχα ο μη βίαιος χαρακτήρας στην ιδεολογική της βάση και στον τρόπο με τον οποίο αυτή συνδέεται με την επίκληση του Κορανίου και της ιερής ισλαμικής παράδοσης. Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, για τις φονταμενταλιστικές οργανώσεις και τους θρησκευόμενους, η επίκληση αυτή δεν είναι απλά μια ιδεολογική ή πολιτική στρατηγική (συγκρίσιμη με την τροτοκιστική, κατά τον συγγραφέα, ιδεολογικο-πολιτική εκδοχή) αλλά αναφορά σε έναν αποκλυπτικό λόγο, τη σχέση του Θεού με τον κόσμο. Για τις ομάδες αυτές ο κύκλος ζωής και δράσης κάθε ανθρώπου εγγράφεται, όπως σωστά επισημαίνει ο Αντώνης Λιάκος, «ατομικά και αθροιστικά, σε έναν άλλον χρόνο, του οποίου το πλήρωμα έχει προβλεφθεί: εγγράφεται στη συντέλεια του κόσμου» (*Αποκάλυψη, Ουτοπία και Ιστορία: οι μεταμορφώσεις της ιστορικής συνείδησης*, Πόλις, Αθήνα 2011, σ. 41) και στην εκπλήρωση της ένθεης σωτηρίας.

Εν κατακλείδι, το βιβλίο του Ε. Καραγιάννη, το οποίο κυκλοφορεί από έναν από τους πλέον έγκριτους διεθνείς εκδοτικούς οίκους, είναι μια καλογραμμένη και άρτια διαρθρωμένη μελέτη. Αποτελεί σημαντική συμβολή στη χρήση των θεωριών κοινωνικών κινημάτων για τη μελέτη των ισλαμιστικών οργανώσεων αλλά και έναυσμα για περαιτέρω ενασχόληση της πολιτικής επιστήμης με τη σχέση θρησκείας και πολιτικής και τη σύζευξή της με το διεπιστημονικό πεδίο που διεθνώς έχει κατοχυρωθεί ως Religious Studies.

ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΟΥΣΣΟΣ

ANDY GREEN, *Εκπαίδευση & Συγκρότηση του Κράτους. Η ανάδυση των εκπαιδευτικών συστημάτων στην Αγγλία, στη Γαλλία και στις ΗΠΑ*, επισημ. επιμ.: Π.Γ. Κιμουρτζής, εισαγ.-μτφρ. Π.Γ. Κιμουρτζής & Γλ. Μαβιώτη, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2010, 483 σελ.

Το βιβλίο του Α. Green, με προσεγμένη μετάφραση και ενδιαφέροντα πρόλογο στην ελληνική έκδοση από τον Π.Γ. Κιμουρτζή, επιχειρεί να αναλύσει, να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τη συγκρότηση των εκπαιδευτικών συστημάτων μέσω της αντίστοιχης ανάπτυξης των κρατών αναφοράς τους: Πρωσία, Γαλλία, Αγγλία, ΗΠΑ. Ας κρατήσουμε τρία σημεία:

α. την ιδέα ότι ένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να γίνει κατανοητό

χωρίς τη γνώση της ιστορικής πορείας συγκρότησης της αντίστοιχης κοινωνίας και του κράτους της·

β. τη χρήση της έννοιας «ηγεμονία» από το θεωρητικό οπλοστάσιο του Gramsci για τη βασική του ανάλυση· και

γ. τη θέση ότι τα εκπαιδευτικά συστήματα στις διάφορες χώρες αναφοράς αναπτύχθηκαν ανομοιογενώς γιατί οι κοινωνίες ήταν διαφορετικές.

Το τρίτο σημείο είναι εκείνο που μπορεί να προκαλέσει τις μεγαλύτερες συζητήσεις –αν όχι ενστάσεις– στον βαθμό που εντάσσεται, είτε το επιθυμεί είτε όχι, στη διαπραγμάτευση περί παγκοσμιοποίησης γενικά και ευρωπαϊκοποίησης ειδικότερα. Δεν θα υπεισέλθουμε σε αυτή τη συζήτηση· επισημαίνουμε, ωστόσο, ότι το κείμενο υποστηρίζει τις απόψεις του με επαρκή τεκμηρίωση και επιχειρηματολογία. Ο προσεκτικός αναγνώστης, μάλιστα, θα έχει την ευκαιρία να διαπιστώσει ότι ο συγγραφέας συγκροτεί τη θέση του μέσω μιας συνθετικής και ευέλικτης ανάγνωσης των ευρημάτων του αποφεύγοντας την ακαμψία και τη δογματικότητα. Για παράδειγμα, δεν έχει πρόβλημα να υποστηρίζει ότι: «Μια από μεγάλες ειρωνείες στην εκπαιδευτική ιστορία είναι ότι οι πιο “δημοκρατικές” χώρες του 19ου αιώνα, όπως η Γαλλία, η Αγγλία και οι ΗΠΑ, στις οποίες είχαν πραγματοποιηθεί πολιτικοί μετασχηματισμοί, ήσαν υποχρεωμένες να παρακολουθούν τα αυταρχικά γερμανικά κρατίδια προκειμένου να αντλούν παραδείγματα εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και, στη συνέχεια, να τα υιοθετούν στο εσωτερικό τους».

Το ενδιαφέρον του βιβλίου, πέρα από την προφανή αξία του, έγκειται και σε δύο ακόμα ζητήματα. Ένα επιστημολογικής φύσης και ένα που σχετίζεται άμεσα με την ελληνική πραγματικότητα.

Το πρώτο αφορά μια αντίφαση. Από τη μία πλευρά, η (εθνική) εκπαίδευση και το (εθνικό) εκπαιδευτικό σύστημα νοούνται συνήθως ως πυλώνες συγκρότησης του κράτους-έθνους αλλά και ως μηχανισμός διασφάλισης της κοινωνικής ομαλότητας και συνοχής με την προετοιμασία της απρόσκοπτης ένταξης της νέας γενιάς στην κοινωνία στην οποία θα ζήσει –γεγονός που διασφαλίζει για την κοινωνία σταθερότητα αλλά και διαχρονικότητα. Από την άλλη, αν παρατηρήσει κανείς τη θέση της εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού συστήματος στον χώρο επιστημών όπως η Ιστορία ή οι Πολιτικές Επιστήμες, θα παρατηρήσει την υποβάθμιση αν όχι περιθωριοποίησή τους στο πλαίσιο μιας κυρίαρχης λογικής που λειτουργεί στο δίπολο θεματικές «χαμηλού»-«υψηλού» ενδιαφέροντος. Οι αιτίες αυτής της αντίφασης υπερβαίνουν το σημείωμα αυτούτο, όμως εδώ ο Green έρχεται να μας υπενθυμίσει ότι αν δεν καταλάβει κανείς την πορεία συγκρότησης ενός κράτους δεν μπορεί να

καταλάβει την εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος. Από την άλλη, οι διαμορφωτές της εκπαιδευτικής πολιτικής, αν δεν γνωρίζουν την ιστορική προέλευση των εκπαιδευτικών ζητημάτων, δεν έχουν πολλές πιθανότητες επιτυχίας στις παρεμβάσεις τους, πόσω μάλλον στο μείζον: την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, νοούμενη ως κοινωνική μεταβολή.

Σε ό,τι αφορά την ελληνική πραγματικότητα, εκπαιδευτική και όχι μόνο, αναφέρουμε σχηματικά τρία επίπεδα: πρώτον, η ερευνητική ενασχόληση με ζητήματα εκπαίδευσης και εκπαιδευτικής πολιτικής θα ήταν ακόμα σε εμβρυακή μορφή, αν όχι ανύπαρκτη, αν δεν υπήρχαν τα Παιδαγωγικά Τμήματα. Με εξαίρεση την Κοινωνιολογία, που ασχολήθηκε συστηματικότερα με την Εκπαίδευση, οι υπόλοιποι κλάδοι στον χώρο των Κοινωνικών Επιστημών την αγνόησαν και/ή την αγνοούν. Συνεπώς, η ελληνική παραγωγή έργων με σχετικό περιεχόμενο είναι ατροφική και σε κάθε περίπτωση ανεπαρκής. Δεύτερον, σε μια χώρα όπου η κυρίαρχη και προωθούμενη αυτο-αντίληψη τη θέλει κιβωτό που διατρέχει μόνη της τους αιώνες σε έναν α-ιστορικό χρόνο και (φυσικά) αμετάβλητη ως προς τα κύρια χαρακτηριστικά της, ένα έργο που αντιμετωπίζει την κοινωνία, το κράτος και την εκπαίδευσή του με όρους ιστορικότητας και μεταβλητότητας μπορεί να θεωρηθεί επαναστατικό –θα έλεγε κανείς ακόμη και αιρετικό... Τρίτον, λόγω του πρώτου, η ενασχόληση με την εκπαίδευση έχει περιοριστεί στα Παιδαγωγικά Τμήματα. Λόγω του δεύτερου, οι Επιστήμες της Εκπαίδευσης, δηλαδή η έρευνα και η γνώση για την εκπαίδευση, περιθωριοποιούνται και προάγεται το σκέλος της Εκπαίδευσης των Εκπαιδευτικών. Αυτό καλείται, στην πράξη, να ανταποκριθεί στην κυρίαρχη αυτο-αντίληψη. Το αποτέλεσμα είναι η παραγωγή εκπαιδευτικών που λειτουργούν αναπαραγωγικά, δηλαδή κανονιστικά και, πάνω απ' όλα, ανιστορικά. Ή, για να χρησιμοποιήσουμε το σκωπτικό ύφος του Π.Γ. Κιμουρτζή: «[μα] κάνουν λάθη οι περισσότεροι λαοί»;

Επανερχόμενοι στο βιβλίο, αυτό περιλαμβάνει την εισαγωγή, έξι κεφάλαια και τα συμπεράσματα ενώ έχει προστεθεί και μια εκτενής εισαγωγή για την ελληνική έκδοση.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται μια πρώτη προσέγγιση, ανά χώρα αναφοράς, στην ανομοιογενή ανάπτυξη των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο, με τίτλο «Οι κοινωνικές καταβολές των εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης», παρουσιάζονται βασικές θεωρίες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάλυση και ερμηνεία της ιστορικής και κοινωνικής προέλευσης των εκπαιδευτικών συστημάτων, με έννοια αναφοράς την «εκπαιδευτική αλλαγή». Σύμφωνα με τον Green, αν και οι θεωρίες προσφέρουν κάποια θε-

τικά στοιχεία, δεν μπορούν να εξηγήσουν επαρκώς τις διαφορές που παρατηρούνται στην ανάπτυξη των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων. Στο τρίτο κεφάλαιο, «Εκπαίδευση και συγκρότηση του κράτους», ο συγγραφέας επικεντρώνεται στο έργο των Marx και Engels, για να καταλήξει στην έννοια της «ηγemonίας» του Gramsci. Στα περί φύσης και διαδικασίας συγκρότησης του κράτους ο Green βρίσκει τα στοιχεία που του παρέχουν τα προαπαιτούμενα συγκρότησης της θέσης του. Το τέταρτο κεφάλαιο, που φέρει τον τίτλο «Εκπαίδευση και κρατισμός στην ηπειρωτική Ευρώπη», ασχολείται με τις περιπτώσεις της Πρωσίας και της Γαλλίας ενώ το πέμπτο, που τιτλοφορείται «Η περίπτωση των ΗΠΑ: εκπαίδευση, εθνότητα και αποκεντρωτικό κράτος» επικεντρώνεται στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τέλος, το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στην «Αγγλική εκπαίδευση και το φιλελεύθερο κράτος».

Συνολικά, πρόκειται για ένα έργο που είκοσι και πλέον χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση παραμένει επίκαιρο και διαβάζεται με εξαιρετικό ενδιαφέρον.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΕΛΟΣ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΝΙΟΡΔΟΣ (επιμ.), *Κοινωνικό Κεφάλαιο. Εμπιστοσύνη και Κοινωνία των Πολιτών*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010, 263 σελ.

Τα τελευταία είκοσι χρόνια εντάθηκε σημαντικά η αναζήτηση των συστατικών στοιχείων του ενδιάμεσου χώρου ανάμεσα στο κράτος, την οικογένεια και την αγορά. Οι θεωρητικές και εμπειρικές αναζητήσεις που αναπτύχθηκαν σε αυτά τα πλαίσια επιχειρούν να εντοπίσουν ποιες είναι οι διαδικασίες συγκρότησης και αναπαραγωγής των κοινωνικών δράσεων που συμβάλλουν στη δημιουργία του κοινωνικού κεφαλαίου ή/και μιας ενεργής κοινωνίας των πολιτών. Στην Ελλάδα, οι αναζητήσεις αυτές αναπτύχθηκαν και συνοδεύτηκαν από σημαντικές εμπειρικές μελέτες καθώς η πολυπόθητη κοινοβουλευτική δημοκρατία που καθιερώθηκε μετά τη Μεταπολίτευση δεν συνοδεύτηκε από «από τα κάτω» συσσωματώσεις βασισμένες στην εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη. Οι σχετικές συζητήσεις έτειναν να γίνονται αποκομμένα και δεν υπήρχε στην ελληνική βιβλιογραφία ένας τόμος στον οποίο να αποσαφηνίζονται οι έννοιες και να γίνεται προσπάθεια καταγραφής τους. Το κενό έρχεται να καλύψει ο τόμος που επιμελήθηκε ο Κονιόρδος ο οποίος εξετάζει τις υπό συζήτηση έννοιες υπό το πρίσμα του τρίπτυχου «κοινωνικό κεφάλαιο-εμπιστοσύνη-κοινωνία των πολιτών».